

ПРЕС-РЕЛІЗ: УРОЧИСТИЙ ПЛЕНУМ ДО 80-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ КРАЄЗНАВЦІВ

26 травня 2005 р. в м. Харкові на базі Харківського національного університету ім. В.Каразіна відбудеться пленум Всеукраїнської спілки краєзнавців з нагоди 80-річчя її заснування. В його роботі візьмуть участь відомі українські вчені, діячі культури, викладачі вищих навчальних закладів, вчителі, краєзнавці-аматори з різних регіонів України.

Місце проведення ювілейного пленуму Всеукраїнської спілки краєзнавців вибрано не випадково. 80 років тому (у травні 1925 р.), в Харкові відбулася Перша Всеукраїнська краєзнавча конференція. На цьому представницькому зібранні з ініціативи Д.Багалія, Д.Яворницького, В.Пилипенка, М.Шарлеманя, М.Яворського, О.Янати, М.Криворотченка й інших знаних діячів української науки та культури було утворено Український комітет краєзнавства (УКК) - першу централізовану державну інституцію, що організаційно об'єднала творчий потенціал численного загалу дослідників і літописців рідного краю.

Створення УКК в 1920-х роках на тлі політики українізації підвело підсумок ініціатив української громадськості щодо необхідності вивчення регіональної історії. В дожовтневий період в Україні нараховувалось близько 300 краєзнавчо-культурницьких організацій, які глибоко і всебічно досліджували історію рідного краю.

Одним з ініціаторів створення УКК стала Всеукраїнська академія наук, яка в своєму Статуті зазначала необхідність вивчення регіональної історії. Вже в 1919 р. в структурі ВУАН працювала Комісія по складанню історико-географічного словника, в якій працювали професори О.Грушевський, Й.Гермайзе та інші відомі фахівці. Важливу роль в розвитку краєзнавства відіграла також кафедра ВУАН, очолювана видатним українським вченим М.Грушевським. При ній були утворені комісії порайонного дослідження, повністю зорієнтовані на вивчення регіонів.

В 1922 р. в структурі ВУАН були утворені спеціальні краєзнавчі комісії: Київська, Харківська, Одеська, які координували краєзнавчу роботу в регіонах.

Плідна діяльність УКК, який мав належну підтримку Наркомосу, Головнауки й інших зацікавлених установ, уможливило характеризувати другу половину 20-х років ХХ ст. як зоряний час українського краєзнавства. УКК всебічно сприяв написанню історії населених пунктів України, вивченню окремих промислових і сільськогосподарських підприємств, посиленню пам'яткоохоронної роботи, збереженню існуючих й створенню нових музейних експозицій.

Від 1927 року УКК започаткував випуск загальноукраїнського журналу "Краєзнавство". По-

бачило світ чимало видань, які містили захопливі розповіді про історико-культурні та природні скарби України. Комітетом були запроваджені унікальні форми роботи, котрі сприяли переростанню краєзнавства у масовий рух на теренах усіх 32 українських округів.

З початку 1930-х років демократичний за своїм характером, формами та методами роботи краєзнавчий рух, спрямований на вивчення та популяризацію історико-культурних особливостей окремих регіонів, вже не вписувався в структуру командно-адміністративної системи. Всеукраїнське краєзнавче об'єднання та його місцеві осередки були ліквідовані, а найактивніші діячі репресовані й, в переважній більшості, фізично винищені пануючим тоталітарним режимом.

Поступове відродження українського краєзнавства починається у перші повоєнні роки з утворення громадських формувань - гуртків самодіяльності, клубів, комісій, громадських музеїв. На початку 1960-х років завдяки зусиллям справжніх подвижників краєзнавства було розроблено програму увічнення пам'ятних місць, пов'язаних з історією українського козацтва в усіх областях і спорудженням величозначного історико-культурного комплексу на острові Хортиця.

Етапом у розвитку краєзнавчого руху стало створення в 1966 р. Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури. Краєзнавці, небайдужа громадськість активно залучилась до вивчення, збереження історико-культурної спадщини українського народу.

У 60-70-х роках ХХ ст. за участі понад 100 тисяч літописців-дослідників рідного краю було створено унікальну 26-томну працю "Історія міст і сіл УРСР", яка започаткувала новий напрям у вітчизняній історіографії й досі не має аналогів у світі.

Вагомим здобутком краєзнавчої громадськості стало відкриття Музею народної архітектури та побуту у Києві, а також низки регіональних історико-етнографічних експозицій в областях.

Однак відродити творчу організацію літописців рідного краю вдалося лише на хвилі національно-демократичного піднесення суспільства 1990 року, коли з ініціативи Академії наук України, Інституту історії АН України, Українського фонду культури, ряду інших громадських організацій на I Установчому з'їзді Всеукраїнська спілка краєзнавців відновила свою діяльність, проголосила себе правонаступницею Українського комітету краєзнавства. Статут Спілки зареєстровано Міністром України 7 квітня 1993 року. Головою правління Спілки було обрано академіка НАН України П.Тронька.

За короткий час своєї діяльності Всеукраїнська спілка краєзнавців зуміла сформувати свої обласні, міські, районні відділення, які очолили відомі українські вчені-історики, вчителі, музейники, архівісти, бібліотекари.

У Статуті Всеукраїнської спілки краєзнавців зазначено, що "основною метою діяльності Спілки є розвиток краєзнавчого руху в органічному поєднанні всіх його державних, громадських і шкільних форм, залучення до пізнання рідного краю широких верств населення, використання досвіду, здобутого в цій галузі в Україні та за кордоном.

Спілка прагне виховувати у громадян почуття національної самосвідомості, глибокої поваги до історії, культури, мови, традицій українського народу, а також інших народів, пов'язаних з ним своєю долею, шанобливого ставлення до скарбів рідної природи".

Упродовж п'ятнадцяти років своєї новітньої біографії Спілка конкретними справами підтвердила вагому роль краєзнавчого руху у формуванні національної самосвідомості, відродженні неглинних традицій та історичної пам'яті українського народу, збереженні та популяризації безцінних скарбів духовної і матеріальної культури.

Всеукраїнська спілка краєзнавців здійснює велику науково-організаційну роботу. За роки державної незалежності України відбулося три з'їзди і одинадцять Всеукраїнських конференцій з історичного краєзнавства у Києві, Кам'янці-Подільському, Вінниці, Луцьку, Миколаєві, Полтаві, Черкасах, Харкові, Дніпропетровську, Донецьку та Хмельницькому, I Всесоюзна конференція з історичного краєзнавства. Слід наголосити, що краєзнавчі конференції протягом останнього часу стали активно проводитись в районних центрах Київської, Харківської та інших областей.

Краєзнавчим активом Всеукраїнської спілки краєзнавців протягом 1990-2005 рр. підготовлено і видано близько 60 фундаментальних праць - монографій, збірників документів, які отримали високу оцінку як фахівців, так і широкого загалу. Спілка активно співробітничала з відділом регіональних проблем історії України Інституту історії України НАН України. Наукова співдружність виявилася ефективною. За короткий час було видано ряд збірників документів, зокрема "Збережемо твою славу...", "Дорога до храму", довідники "Краєзнавці України", підготовлено збірники наукових праць з проблем регіоналістики, краєзнавства тощо.

Спілка згуртувала в своїх лавах невідомих подвижників - літописців рідної землі. Поновлено випуск журналу "Краєзнавство", видано значний наклад краєзнавчої літератури, що користується великим читацьким попитом: документальні нариси, путівники, довідники, докладні описи регіонів, населених пунктів, виробничих й сільськогосподарських підприємств, навчальних закладів, музеїв тощо.

Всеукраїнська спілка краєзнавців стала гідним продовжувачем тривалих і славних тра-

дицій українського краєзнавства, біля джерел якого стояли видатні постаті: Т.Шевченко, М.Костомаров, О.Лазаревський, О.Левицький, М.Максимович, Л.Українка, В.Антонович та багато інших - тих, ким по праву пишається українська культура і наука.

Чимало зроблено українськими краєзнавцями для гідного увічнення ратного народного подвигу у роки Великої Вітчизняної війни. У містах і селах України вони дбайливо доглядають 28 тисяч братських та одиночних могил, 45 тисяч пам'ятників й обелісків, беруть активну участь у створенні Книг Пам'яті. Особливо пошана вилася ця робота в період підготовки до 60-річчя визволення України від німецько-фашистських загарбників та 60-річчя Великої Перемоги.

За участю Спілки в Україні було започатковано ряд важливих науково-дослідних програм, які привернули увагу широкої громадськості нашої держави, зарубіжних країн. Зокрема, була започаткована Державна програма підготовки науково-документальної серії книг "Реабілітовані історією", яка покликана повернути українському народові незаслужено забуті імена його державних діячів, майстрів культури, вчених, увічнити пам'ять сотень тисяч наших співвітчизників, які стали жертвами політичних репресій. Поступово розгортається Програма "Пам'ять втрачених сіл", що повинна зберегти в історичному літописі свідчення про ті села, які з різних причин зникли з карти України.

Реалізація Державних програм можлива лише за умов подвижницької діяльності краєзнавців, які за велінням серця вивчають історію рідного краю.

За активну участь у краєзнавчому русі, дослідженні населених пунктів, відродженні духовності, самосвідомості, відтворенні пам'яток історії та культури України багато краєзнавців відзначені державними й відомчими нагородами, стали лауреатами премії Д.Яворницького тощо.

Затвердження постановою Кабінету Міністрів України від 10 червня 2002 року Державної програми розвитку краєзнавства на період до 2010 року стало новим етапом діяльності спілки. Особливий наголос зроблено на забезпеченні видання ґрунтовних дослідницьких праць з історії українського краєзнавства, створенні відповідної термінології, необхідності чіткого визначення історико-культурних регіонів України, складанні бібліографії краєзнавства. Програма реалізується через систему заходів, у яких, зокрема йдеться про створення загальнонаціонального банку даних з історії населених пунктів, розробку та здійснення науково обґрунтованої програми розвитку та діяльності громадських музеїв, запровадження спеціальності "Регіональна історія" при присудженні наукових ступенів.

У контексті її виконання Всеукраїнська спілка краєзнавців привернула увагу Уряду та громадськості до необхідності енциклопедичного видання багатотомної "Історії міст і сіл України", адже в Україні налічується біля 30 тис.

населених пунктів, практично всі вони мають багатомісячну історію. У відповідь на звернення спілки видано розпорядження Президента України **"Про забезпечення комплексного розвитку малих міст України"** від 19 жовтня 2000 року, у якому Кабінету Міністрів України доручалося "забезпечити підготовку за участю Національної Академії наук України дослідження і видання енциклопедичного багатотомного збірника "Історії міст і сіл" у новій редакції". Урядом затверджена Державна програма розвитку краєзнавства на період до 2010 року.

Для виконання таких масштабних завдань виникає нагальна потреба на всеукраїнському та регіональному рівнях привести Статут Спілки у відповідність до статутів творчих спілок, здійснити перереєстрацію членів краєзнавчих об'єднань, подбати про створення потужної матеріальної бази для краєзнавчих досліджень, визначитися з випуском регіональних періодичних видань.

Під час виконання Державної програми міністерства, державні комітети, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації були зобов'язані в межах своєї компетенції: **передбачити щорічно під час розробки Проекту Закону "Про Державний бюджет України" кошти на фінансування цієї Програми; сприяти діяльності місцевих осередків**

Всеукраїнської спілки краєзнавців, краєзнавчих музеїв, історико-культурних заповідників; розробити заходи з популяризації серед молоді вивчення історії рідного краю, розробити краєзнавчі маршрути на території України; всебічно висвітлювати діяльність Всеукраїнської спілки краєзнавців та її місцевих осередків в засобах масової інформації.

Пленум звертається до Міністерства освіти і науки України з проханням забезпечити розробку та включення до навчальних планів і програм загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних та вищих навчальних закладів тем з краєзнавства з урахуванням специфіки регіонів України.

Свої науково-дослідні програми Всеукраїнська спілка краєзнавців постійно координує з Міністерством освіти і науки України, Міністерством культури та туризму України, Українським товариством охорони пам'яток історії та культури, Українським фондом культури, Всеукраїнським фондом ім. Олесь Гончара та багатьма іншими.

Виходячи з цього, правління Всеукраїнської спілки краєзнавців активно працює над комплексом заходів, які б дозволили піднести дослідження рідного краю на рівень високої державної ваги, відкрили б широкі можливості для виховання національної самосвідомості, духовності і культури.

*Президія. Правління
Всеукраїнської спілки краєзнавців*